

Валерия Покляцкая

**ПРОТИВОСТОЯНИЕ СССР И США В 1946–1979 ГГ.:
СПОСОБЫ ФОРМИРОВАНИЯ “ОБРАЗА ВРАГА”**

В статье охарактеризованы основные средства формирования “образа врага” в сверхдержавах в 1946–1979 гг., такие как: официальная позиция власти, пресса (тексты и карикатуры), кинематограф, учебники по истории. Отмечена трансформация “образа врага” в СССР и США в течение первых этапов конфронтации.

Ключевые слова: СССР, США, “образ врага”, “холодная война”, противостояние.

Valeriia Pokliatska

**THE CONFRONTATION OF THE USSR AND THE USA IN 1946–1979: MEANS OF THE
FORMING OF THE ‘ENEMY IMAGE’**

In the article the main means of the formation of the “enemy image” are characterized in the superpowers during the 1946–1979. Among them there was official position of the authorities, the press (text and cartoons), cinema, history textbooks. During the first phases of confrontation there were certain transformation of the “enemy image” both in the Soviet Union and the United States.

Key words: the Soviet Union, the United States, the “enemy image”, “cold war”, opposition.

УДК 94(73+477):342.5 “2005/2006”

Наталя Корнієнко

**ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИБОРІВ
У СЛУХАННЯХ КОНГРЕСУ США 109 СКЛИКАННЯ**

У статті висвітлено позицію Конгресу США 109-го скликання щодо виборчих процесів в Україні. Приділено увагу критеріям оцінки українських виборів сенаторами. Виділено основні риси політичного життя України, що, на думку американських конгресменів, відігравали вирішальну роль у проведенні українських виборчих кампаній.

Ключові слова: США, Конгрес, українські вибори, слухання, Україна.

США – світовий міжнародний лідер та країна із усталеними демократичними традиціями. Одним із вагомих чинників інтенсивності співробітництва США з посткомуністичними країнами є їх успіхи у процесах демократизації. Україна – відносно молода держава із задекларованим з 1991 р. курсом розбудови демократії та громадянського суспільства. У зв'язку з цим, вибори, як важлива складова процесів транзиту до демократії, стають своєрідним критерієм успішності означених процесів та предметом уваги не тільки безпосередньо у самій посткомуністичній країні, але і поза її межами.

Слід відзначити, що українські виборчі процеси часів незалежності неодноразово потрапляли до центру уваги як виконавчої, так і законодавчої влади США. При цьому, позиція американського президента набагато частіше тиражується у ЗМІ та обговорюється експертами, на відміну від Конгресу. Тим не менш, Конгрес США відіграє важливу роль в американській зовнішній політиці, його позиція обов'язково має враховуватися при аналізі взаємин США з іншими країнами у той чи інший період.

Питання щодо ролі Конгресу у зовнішній політиці США, її формуванні та реалізації досліджували такі вітчизняні учені як І. Дудко [1], Ю. Ломжець [2, с. 173–178], І. Процюк [3, с. 45–51]. Проблематика політики США щодо України та взаємини обох держав у часи незалежності висвітлено у публікаціях О. Сивака [4, с. 87–93], О. Моцика [5, с. 19–23], С. Віднянського і А. Мартинова [6, с. 76] тощо. Питання реакції США на українські вибори опосередковано проаналізовано у публікаціях С. Віднянського, Ю. Шведа [7, с. 128–132]. Утім, ґрунтовного аналізу специфіки ставлення Конгресу щодо України, її місця серед зовнішньополітичних інтересів США у цей історичний період бракує.

Метою публікації є спроба узагальнити основні виміри “українського питання”, яке обговорювалося на засіданнях Конгресу США 109-го скликання. Цей період вартий окремої уваги дослідників через те, що означений Конгрес діяв саме після так званої “помаранчевої революції” в Україні, через що українські виборчі процеси потрапили у центр уваги американського законодавчого органу влади.

Відзначимо, що Конгрес 109-го скликання працював упродовж 3 січня 2005 – 3 січня 2007 рр. У цей період в обох палатах більшість складали представники Республіканської партії [8], а

президентом США на той час був також республіканець – Дж. Буш-молодший (2001–2009 рр.). Це дослідження ґрунтується на матеріалах виступів, заяв, обговорень, резолюцій конгресменів вищої та нижчої палат Конгресу 109-го скликання.

Загалом, Україна у Конгресі фігурувала здебільшого у контексті кількох основних тем, серед яких найчастішими були: Голодомор 1932–1933 рр.; безпекові проблеми та форми співробітництва України з НАТО; розвиток демократії.

З огляду на те, що відповідність рівня виборчих процесів в Україні західним стандартам вважається чи не найважливішою складовою побудови демократичного суспільства у посткомуністичних країнах, на засіданнях Конгресу саме українським виборам була приділена значна увага. Зокрема, на період роботи Конгресу 109 скликання припала інавгурація президента В. Ющенка (23 січня 2005 р.), що сталася після "помаранчевої революції", та чергові парламентські вибори (26 березня 2006 р.). Саме ці події були у центрі уваги конгресменів та обговорювалися у Конгресі.

Передусім, ніж більш детально це розглянути, слід зазначити, що про Україну та українські вибори піднімалися питання як у верхній палаті Конгресу – Сенаті, так і у нижній – Палаті представників. Також, якщо узагальнити, то у матеріалах Конгресу у 2005 р. було значно більше згадок про Україну, ніж у 2006 р. Так, у 2005 р. можна говорити про низку подій, у зв'язку з якими у Конгресі було згадано безпосередньо про Україну. Серед них: інавгурація новообраного українського президента 25 січня, обговорення запрошення В. Ющенка виступити перед Конгресом США, невеликі ремарки конгресменів під час його візиту до Конгресу, а також обговорення відміни поправки Джексона-Веніка щодо України.

У 2006 р. в Конгресі спостерігалось менше згадок про Україну, що можна пояснити тим, що у цей період була більш стабільна ситуація у самій Україні – демократичні інновації планомірно впроваджувались у життя. На підтвердження цього можна сказати, що у 2006 р. про Україну згадували у контексті таких питань як: українські парламентські перегони, остаточна відміна поправки Джексона-Веніка та з нагоди 15-річчя незалежності України. Слід відзначити, що через значний резонанс, який спричинила "помаранчева революція" у США, питання українських виборів 2004 р. продовжувало неодноразово підніматися конгресменами 109-го скликання як у Палаті Представників, так і у Сенаті. У тих чи інших випадках, при згадуванні про Україну, конгресмени неодноразово поверталися до українських виборів 2004 р., які оцінювалися як випробування готовності української влади реалізувати на практиці західні стандарти та побудувати демократичне суспільство на основі вільних виборів та верховенства права [9].

Найбільше про "помаранчеву революцію" згадували на початку президентства В.Ющенка (січень 2005 р.). Коментуючи стан речей в Україні вже після "помаранчевої революції", конгресмени часто поверталися до аналізу результатів президентської кампанії 2004 р. Так, ситуація щодо відповідності українських виборів 2004 р. демократичним стандартам упродовж перших двох турів голосування конгресменами називалась невтішною [10], а політична атмосфера в Україні на час виборчої кампанії кваліфікувалася як така, що давала мало надії на дотримання демократичної процедури голосування [11].

Серед основних порушень виборчих процедур називалися фальсифікація, залякування виборців, використання адміністративного ресурсу, голосування за відкріпними талонами, багаторазове голосування, напад на спостерігачів і журналістів, використання підроблених бюлетенів тощо [9]. Тим самим, і постфактум – неодноразово підкреслювалося, що другий тур українських президентських виборів не відповідав міжнародним виборчим стандартам [11–13].

Таким чином, серед конгресменів домінувала думка про те, що скасування результатів другого туру і встановлення третього, було найліпшим виходом із ситуації, яка склалася. За важливістю його навіть називали "поворотним моментом" президентської виборчої кампанії [14]. До такого висновку в Конгресі прийшли через те, що на відміну від перших двох – третій тур, на їх думку, був більш об'єктивним та відображав дійсну картину виборів [9]. У день інавгурації нового українського президента, Конгрес ухвалив резолюцію, у якій привітав В. Ющенка з перемогою та народ України – із проведенням вільних виборів [14]. У резолюції, ініціатором якої став сенатор Р. Лугар, висловлювалася підтримка зусиллям українського народу і нового уряду України з розбудови повної демократії, верховенства закону і поваги прав людини, а також, висловлювалися сподівання щодо створення процвітаючої ринкової економіки в Україні, підтвердження її незалежності і територіального суверенітету [14].

Проведення виборів із дотриманням демократичних стандартів, інтерпретувалося як надзвичайно важливе для України через те, що втілення прозорого і справедливого виборчого процесу, мало послужити засобом суттєвої демократизації української політичної системи. Така демократизація, у кінцевому рахунку, мала надати можливість Україні якісно інтегруватися до міжнародного співтовариства демократичних держав [9]. Таким чином, на думку Конгресу, українські президентські вибори 2004 р., послужили відправною точкою у трансформації виборчого

процесу в Україні [12]. Саме виходячи із такого розуміння ситуації, у Конгресі США можна пояснити значну увагу до демократичного обрання нового президента України. Зокрема, обговорення виборів 2004 р. можна побачити на прикладі двох варіантів резолюцій конгресменів січня 2005 р. поданих для обговорення: спочатку до комітету з міжнародних відносин, а потім до Конгресу та за доповідями конгресменів перед представниками Сенату та Палати представників [11; 14; 15].

Аби показати свою підтримку новим демократіям та, зокрема, українському народу, вже у січні 2005 р. деякими конгресменами запропоновано запросити В. Ющенка виступити з промовою перед обома палатами Конгресу [12]. Тож, під час свого візиту до США, 6 квітня 2005 р. В. Ющенко виступив перед законодавчим органом США. У зв'язку з його приїздом, українська тематика знову набула розголосу. Конгресмени активно коментували перші кроки " нової влади ". Сенатори схвально поставились до проголошених намірів В. Ющенка розбудовувати демократичне суспільство та провести реформи [16].

Слід відзначити, що на Україну також дивилися як на одну із країн пострадянського простору, що мала вплив на інші держави. Тож, проведення демократичних виборів 2004 р. і подальша демократизація України мала б стати запорукою успіху й інших країн на цьому шляху. Згадуючи останні українські вибори, конгресмени називали їх "джерелом натхнення до волі і свободи у країнах Східної Європи" [13], а також відправною точкою "процесу відновлення" України [17]. Тим самим, підкреслювався той факт, що й інші країни пострадянського простору мають усі шанси успішно перейти до демократичної моделі розвитку.

У порівнянні із виборами 2004 р., українським парламентським виборам 2006 р. у Конгресі приділено значно менше уваги. Напередодні виборів їх називали такими, що мали б продемонструвати рівень демократичних свобод після приходу нової влади у Києві [18]. Напередодні парламентських виборів 2006 р., серед досягнень української демократії конгресмени називали вільну пресу, політичну захищеність середнього класу, а також зростання рівня цінності демократії для населення. У підсумку, у Конгресі США на основі схвальної оцінки виборів впливовою американською недержавною організацією Фрідом Хаус, березневі вибори 2006 р. в Україні назвали одними з найбільш вільних і чесних виборів, які будь-коли проводилися серед пострадянських країн. 2006 р. позначився також тим, що у Конгресі наголошували не тільки на позитивних сторонах процесів побудови демократичного суспільства в Україні. Так, у матеріалах 2006 р, які стосувалися України, відображені й ті аспекти, що потребували доопрацювання новим урядом. До них можна віднести: необхідність реформування правової та безпосередньо судової сфери, важливість боротьби з корупцією, протидія переважанню серед політичних еліт особистого інтересу над державним [17].

Окрім того, маємо відзначити, що у Конгресі 109-го скликання часто лунали пропозиції щодо необхідності продовження підтримки з боку США у розбудові демократії в Україні [9; 16; 19]. Тож, разом з декларативною частиною, розроблялася і більш предметна економічна складова американсько-українського співробітництва. Ще з лютого 2005 р. у Конгресі розпочалося обговорення можливості скасування поправки Джексона-Веніка щодо України. Ця поправка представляла собою різновид санкцій США для держав, що обмежують еміграцію своїх громадян за кордон. Після закінчення епохи "холодної війни", за Україною у США залишилася ця поправка відповідно до Закону про торгівлю від 1974 р. Слід відзначити, що, починаючи із грудня 1990 р., запроваджувалася практика тимчасового скасування дії поправки Джексона-Веніка для СРСР. Вперше це було зроблено у грудні 1990 р., потім у червні 1991 р. термін дії цього рішення був продовжений ще на рік. З розпадом СРСР та визнанням нових держав – тимчасове скасування поправки поширилося на 12 республік – терміном до липня 1993 р. [20, с. 314].

Скасування поправки Джексона-Веніка було своєрідним способом Конгресу продемонструвати визнання успіхів України з часу її виходу "з-за залізної завіси", заохочення для України дотримуватися демократичного шляху розбудови держави. Тож, скасування поправки мало бути уособленням "відчутної підтримки нової влади в Україні" [13; 21]. Відміна поправки Джексона-Веніка, на думку конгресменів, мала б стати "чітким сигналом українському народу, про те що шлях демократичних трансформацій є корисним для людей" [18]. 3 листопада 2005 р. питання про скасування поправки Джексона-Веніка щодо України почали розглядати у Конгресі [22]. Напередодні парламентських виборів в Україні відбулося скасування цієї поправки у Палаті представників (8 березня 2006 р.) та Сенаті (9 березня 2006 р.) [18; 23], що набуло чинності після підписання тогочасним президентом США Дж. Бушем-молодшим [24]. Слід відзначити, що у Конгресі підсумовувалося, що факт відміни поправки Джексона-Веніка це крок назустріч у стратегічних відносинах між США і Україною [23].

Таким чином, у Конгресі США 109-го скликання українське питання привертало увагу американських законодавців. Одним із найбільш частих було питання українських виборів, яке розглядалося як важливе та таке, що безпосередньо впливало на американсько-українське

співробітництво. Вибори в Україні розглядалися у Конгресі як дещо значно більше, ніж просто процедура переобрання влади. Конгресменами перебіг українських виборчих кампаній оцінювався як можливість побачити дійсний стан розвитку демократії в країні. У Конгресі вибори 2004 р. сприймали як якісну зміну політичного життя країни на шляху до демократії. А вибори 2006 р. оцінювалися як ті, що відповідають демократичним традиціям.

Список використаних джерел:

1. Дудко І. Д. Конгрес у системі зовнішньополітичного механізму США тенденції постбіполярних часів. / І. Д. Дудко. – Режим доступу: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/p03/p086.pdf>.
2. Ломжець Ю. В. Формування оптимальної концепції розподілу влади (зарубіжний і вітчизняний досвід) / Ю. В. Ломжець // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 131. Вип. 118. Політологія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. – С. 173–178.
3. Процюк І. В. Законодавча влада в президентській республіці (на прикладі США). / І. В. Процюк // Публічне право. – 2013. – № 1. – С. 45–51. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pp_2013_1_6.pdf.
4. Сивак О. Новітні українсько-американські відносини / О. Сивак, П. П. Черник // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2010. – № 22. – С. 87–93.
5. Моцик О. Ф. Сучасні тенденції та перспективи українсько-американських відносин / О. Ф. Моцик // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2011. – Вип. 17: Зовнішня політика і дипломатія: погляд із ХХІ століття (до 20-ї річниці незалежності України). – С. 19–23.
6. Віднянський С. В. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов // Український історичний журнал. – К: "Дієз-продукт", 2011. – № 4. – С. 76.
7. Шведа Ю. Р. "Помаранчева революція" в контексті теорії "хвиль демократизації" С. Гантінгтона / Ю. Р. Шведа // Вісник Львівського університету. Серія. Міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 25. – С. 128–132.
8. 2004 Election Results – Federal Election Commission. – Режим доступу: <http://www.fec.gov/pubrec/fe2004/tables.pdf>.
9. Senate Concurrent Resolution 5-congratulating the people of Ukraine for conducting a democratic, transparent, and fair runoff presidential election on december 26, 2004, and congratulating Viktor Yushchenko on his election as president of Ukraine and his commitment to democracy and reform. – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CREC-2005-01-25/html/CREC-2005-01-25-pt1-PgS502.htm>.
10. Latvia, Ukraine, Russia, Jordan and Iraq. – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CREC-2005-06-13/html/CREC-2005-06-13-pt1-PgS6391-2.htm>.
11. Milestone for democracy – Hon. Marilyn N. Musgrave (Extensions of Remarks – February 08, 2005). – Режим доступу: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?r109:E08FE5-0028>.
12. Congratulating the people of ukraine on recent presidential elections. – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CREC-2005-01-25/html/CREC-2005-01-25-pt1-PgE66-2.htm>.
13. Tribute to the ukrainian people and their president, Viktor Yushchenko – (Extensions of Remarks – April 07, 2005). – Режим доступу: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?r109:E07AP5-0035>.
14. S. Con. Res. 7 Congratulating the people of Ukraine for conducting a democratic, transparent, and fair runoff presidential election on December 26, 2004, and congratulating Viktor Yushchenko on his election as President of Ukraine and hi. – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-109sconres7ats/html/BILLS-109sconres7ats.htm>.
15. President Viktor Yushchenko's address to Congress – (Senate – April 06, 2005). – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/granule/CREC-2005-04-06/CREC-2005-04-06-pt1-PgS3271>.
16. Recognizing the 15th anniversary of ukraine's independence (Extensions of Remarks – July 27, 2006). – Режим доступу: <https://www.congress.gov/congressional-record/2006/7/27/extensions-of-remarks-section/article/E1555-1>.
17. 15th anniversary of ukraine's independence – (Extensions of Remarks – September 06, 2006). – Режим доступу: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?r109:E06SE6-0070>.
18. Extension of normal trade relations with Ukraine – (Senate – March 09, 2006). – Режим доступу: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?r109:S09MR6-0029>.
19. President Yushchenko's editorial (Extensions of Remarks – December 08, 2006). – Режим доступу: <https://www.congress.gov/congressional-record/2006/12/8/extensions-of-remarks-section/article/E2221-2>.
20. Бессонова М. М. Східноєвропейський вектор зовнішньої політики США та Україна в період завершення "холодної війни" / М. М. Бессонова // Науковий вісник Дипломатичної академії. – Випуск 16. – Київ, 2010. – С. 307–317.
21. Supporting normal trade relations treatment for Ukraine-H.R. 885 – Hon. Christopher H. Smith (Extensions of Remarks – February 17, 2005). – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CREC-2005-02-17/html/CREC-2005-02-17-pt1-PgE272-3.htm>.
22. S. 632 (ES) – An act to authorize the extension of unconditional and permanent nondiscriminatory treatment (permanent normal trade relations treatment) to the products of Ukraine, and for other purposes. – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/librus.hccs.edu/fdsys/pkg/BILLS-109s632es>.
23. 152 Cong. Rec. H692 – Extending normal trade relations treatment to Ukraine. – Режим доступу:

<http://www.gpo.gov/fdsys/granule/CREC-2006-03-08/CREC-2006-03-08-pt1-PgH692>. 24. Bush G.W. Proclamation 7995 – To Extend Nondiscriminatory Treatment (Normal Trade Relations Treatment) to the Products of Ukraine, and For Other Purposes March 31, 2006. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=68471&st=&st1>.

Наталья Корниенко

ВОПРОС УКРАИНСКИХ ВЫБОРОВ В СЛУШАНИЯХ КОНГРЕССА США 109 СОЗЫВА

В статье отражена позиция Конгресса США 109-го созыва относительно избирательных процессов в Украине. Уделено внимание критериям оценки украинских выборов конгрессменами. Выделены основные черты политической жизни Украины, которые, по мнению американских конгрессменов, играли решающую роль в проведении украинских избирательных кампаний.

Ключевые слова: США, Конгресс, украинские выборы, слушания, Украина.

Natalya Kornienko

THE ISSUE OF UKRAINIAN ELECTIONS IN THE HEARINGS OF THE 109TH CONGRESS OF THE USA

The article elucidates the position of the US 109th Congress towards the election processes in Ukraine. Attention is paid to the assessment criteria of Ukrainian elections, expressed by Congressmen. The main features of the political life of Ukraine, which played a decisive role in the conducting of Ukrainian election campaign, were interpreted according to the American Congressmen point of view.

Key words: USA, Congress, the Ukrainian election, listening, Ukraine.

УДК 94(37+38):327:321

Вячеслав Циватий

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ІНСТИТУТУ ПОЛІСУ: ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті аналізується інститут полісу в історичній ретроспективі. Особливу увагу приділено полісу в контексті інституційного розвитку держави та процесів рецесії. Визначено напрямки розвитку феномену полісу в різні історичні епохи як надбання історико-культурної спадщини. Розкривається сутність поняття "поліс" – як феномену тогочасного античного суспільства і його політико-дипломатичне значення для європейського сьогодення. Проаналізовано основні сутнісні характеристики полісу, його інституційної структури й функцій, як грецької громадянської общини. Феномен полісу як соціально-політичного утворення полягав у тому, що вперше світ людини винайшов інституційний механізм єдності на засадах публічності.

Ключові слова: поліс, держава, феномен полісу, інституційність, інститут полісу.

Роль інституцій у житті організованого суспільства була й залишається досить впливовою в усі історичні епохи, тому сучасні теоретико-методологічні підходи вирішальною мірою формуються під впливом інституційності. Інституційні критерії базуються на врахуванні конкретно-історичних умов тієї чи іншої держави, наслідуванні традицій, ідей, рецесії, духовного світу населення, системи ціннісних уявлень. Відзначимо, що ці чинники не зводяться до суто психологічних ознак, а побудовані на взаємодії між окремими елементами, що породжують певну цілісність інституційно-світоглядної та політико-дипломатичної системи взагалі.

У будь-яку історичну епоху, поряд із виникненням інституту держави, відбувається об'єктивно обумовлений процес інституційного її оформлення, як характерних рис, так і особливостей її окремих інститутів. Для вивчення цих історичних процесів, явищ і подій автор пропонує до раніше існуючих досліджень підійти із нових методологічних засад, а саме – використати теорію інституцій та інституційних змін у політичних, правових, суспільних і дипломатичних системах. Такий методологічний підхід дає можливість показати, як інституції розвиваються у відповідь на конкретні виклики, загрози, стимули, стратегії та варіанти вибору і, відповідно, як вони впливають на функціонування систем упродовж тривалого історичного періоду [1, с. 268–274].

Поняття "інституційність" активно використовують політологи, правознавці, філософи, філологи, соціологи, економісти для виявлення суперечливих проблем суспільного розвитку із найдавніших часів – до сьогодення. Історики, враховуючи його специфіку та концептуально-теоретичну складність, не поспішають залучати до методологічного арсеналу історичного пізнання.